

นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญ เพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธ
ของพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
THE POLICY AND PROMOTION ON PAGODA PILGRIMAGE
TO ENHANCE BUDDHIST TOURISM OF PHRA BOROMMATHAT CHEDI,
NAKHON SI THAMMARAT

บัญญัติ แพรกปาน*, พระครูโสภณรัตนบัณฑิต เทพรัตน์ เรืองศรี, พระวัชรพุทธิบัณฑิต ปรีดา บัวเมือง

Banyat Praekpan*, Phrakhru Soponrattanabandit Theprat Ruangsri,

Phra Vajraphutthibundit Preeda Buamuang

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: Banyat.pra@mcu.ac.th

Received 4 August 2025; Revised 11 September 2025; Accepted 16 September 2025

บทคัดย่อ

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์: พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นศาสนาสถานสำคัญที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ทั้งในระดับประเทศและอาเซียน อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยววิถีพุทธและเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาที่สำคัญและได้มาตรฐาน สามารถรองรับความต้องการการท่องเที่ยววิถีพุทธและเป็นที่พักพิงของนักท่องเที่ยวทั้งในระดับประเทศและระดับโลก โดยรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่นที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยววิถีพุทธ เพื่อจะสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ต่อไป ผู้วิจัยได้สนใจศึกษานโยบายส่งเสริมการแสวงบุญ เพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อจะสามารถดำรงไว้ซึ่งประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันสวยงาม โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อวิเคราะห์นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญต่อการหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธ เพื่อส่งเสริมการแสวงบุญต่อการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และเพื่อสร้างเครือข่ายการแสวงบุญต่อการหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธ จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย: เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 คน พัฒนาชุดความรู้ใช้กับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 30 คน พร้อมทั้งประเมินผลด้วยการสังเกตการณ์แบบไม่เป็นทางการแล้วรวบรวมข้อมูลอีกครั้งด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูป/คน

ผลการวิจัย: 1) นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญเพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา โดยมีการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคเพื่อเชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชน เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่างครบถ้วน 2) การส่งเสริมการแสวงบุญต่อการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เพื่อให้พระบรมธาตุเจดีย์กลายเป็นจุดหมายปลายทางเชิงศาสนาแห่งสำคัญในระดับอาเซียน และ 3) การสร้างเครือข่ายการแสวงบุญต่อการหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นอีกหนึ่งยุทธศาสตร์สำคัญ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม พร้อมส่งเสริมภาพลักษณ์ของจังหวัดในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในระดับประเทศ

ความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา: การวิจัยครั้งนี้มีแนวคิดเป็นพระพุทธศาสนาประยุกต์ คือ นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญ เพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ ขันติ (ความอดทน) สมาธิ (ความตั้งมั่นของจิต) และปัญญา (ความรู้แจ้งเห็นจริง) ที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่นำไปสู่การพัฒนาทั้งทางด้านบุคคล สังคม และการดำเนินนโยบาย อันเป็นกลไกสำคัญที่สามารถตอบสนองความคาดหวังของนักท่องเที่ยวสมัยใหม่ ภายใต้การรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการพื้นที่และกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

สรุป: การส่งเสริมการแสวงบุญในมิตินโยบาย ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนา แต่ยังเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรม พัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน และสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของจังหวัดในฐานะแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธระดับชาติ และนานาชาติ ที่มีการเชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจเข้าด้วยกันอย่างสมดุล ซึ่งการดำเนินงานในแนวทางดังกล่าวนี้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคมโดยรวม

คำสำคัญ: นโยบาย, การแสวงบุญ, พระบรมธาตุเจดีย์, การท่องเที่ยววิถีพุทธ, นครศรีธรรมราช

Abstract

Background and Objectives: Phra Borommathat Chedi, Nakhon Si Thammarat, is a prominent religious tourism destination and a key center for cultural and educational enrichment, both nationally and within the ASEAN region. Moreover, it serves as a center for Buddhist tourism and an important, well-established religious learning site, capable of meeting the demands of Buddhist tourism and impressing both domestic and international visitors. The site also preserves cultural heritage and safeguards the environmental integrity of the local community, which actively engages in the sustainable management of Buddhist tourism. This participatory approach strengthens the site's capacity to respond to the evolving needs of tourists amidst changing environmental and societal conditions. In this context, the researcher has focused on examining policy frameworks for promoting pilgrimage tourism, with the aim of reinforcing Buddhist tourism at Phra Borommathat Chedi in Nakhon Si Thammarat Province. The overarching goal is to contribute to the preservation of the site's rich historical and cultural legacy. The specific objectives of the study are: To analyze policies relevant to promoting pilgrimage tourism as a means of supporting Buddhist tourism; To enhance pilgrimage activities that contribute to Buddhist tourism development at Phra Borommathat Chedi; and To establish a collaborative pilgrimage tourism network that strengthens Buddhist tourism in Nakhon Si Thammarat Province.

Methodology: This study employed a qualitative research approach, combining document analysis with in-depth interviews of 25 key informants. A knowledge package was developed and implemented with a target group of 30 participants, and the outcomes were assessed through informal observation. Data were further collected via a focused group discussion with involving 10 experts.

Main Results: 1) A policy promoting pilgrimage tourism focuses on the development of religious sites through cross-sectoral collaboration, aiming to integrate community, economic, and cultural development. 2) Pilgrimage promotion at Phra Borommathat Chedi, Nakhon Si Thammarat, seeks to position the site as a leading religious destination in ASEAN and 3) Establishing a pilgrimage tourism network in Nakhon Si Thammarat is a strategic initiative that adopted participatory approaches to ensure sustainable economic, social, and cultural growth, while enhancing the province's image as a premier religious tourism hub.

Involvement to Buddhadhamma: This research is grounded in the concept of applied Buddhism, wherein the policy to promote pilgrimage tourism at Phra Borommathat Chedi is rooted in the core teachings of Buddhism, particularly the virtues of Khanti (Patience), Samādhī (Mental concentration), and Paññā (Wisdom). These values are the moral foundation for personal development, social advancement, and effective policy implementation. This approach serves as a vital mechanism for meeting the expectations of modern tourists while preserving cultural values. It also underscores the importance of active community participation in managing tourism spaces and activities, ensuring inclusivity and long-term sustainability.

Conclusions: Promoting pilgrimage through policy dimensions enhances the potential of religious tourism and serves as a means to preserve culture, improve the quality of life of local communities, and establish a new image of the province as a national and international Buddhist tourism destination. This image reflects the balanced integration of religion, culture, and economy. Achieving this vision requires systematic and continuous collaboration among government agencies, the private sector, and civil society to ensure sustainability and generate the greatest benefits for society.

Keywords: Policy, Pilgrimage, Phra Borommathat Chedi, Buddhist Tourism, Nakhon Si Thammarat

บทนำ

แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศให้เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวระดับโลก โดยมุ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งระบบ มุ่งเน้นดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มคุณภาพ สร้างความหลากหลายของผลิตภัณฑ์และบริการท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และพัฒนาสาขาการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ ควบคู่กับการรักษาจุดเด่นของประเทศด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม อัตลักษณ์ความเป็นไทย และการให้คุณค่ากับสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ในระยะแรกของแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว 20 ปี มีเป้าหมายเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวและบริการ โดยตั้งเป้าให้ประเทศไทยมีรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติไม่ต่ำกว่า 1.2 ล้านล้านบาท และนักท่องเที่ยวชาวไทยไม่ต่ำกว่า 5 แสนล้านบาท (Office of the National Economic and Social Development Board, 2018) สำหรับการท่องเที่ยวเพื่อสืบสานศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมไทยอันดีงามให้ดำรงอยู่คู่ชาติไทย ในแผนแม่บทได้กำหนดให้ใช้รูปแบบการส่งเสริมที่มีเป้าหมายชัดเจน (Focus & Prioritized) และส่งเสริมให้เครือข่ายในทุกพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์กับประเทศชาติ บ่มเพาะปลูก จิตสำนึกและเผยแพร่คุณค่าทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ กระตุ้นให้คนในชุมชนรักผูกพันในบ้านเกิด และภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่น มีศรัทธาและยึดมั่นในศาสนาเพื่อให้เป็นแหล่งสร้างรายได้สู่ภูมิภาค ทุกชุมชนให้สามารถเข้าไปมีส่วนในการเพิ่มรายได้เข้าสู่ประเทศและสร้างเสริมสังคมคุณธรรมที่มีความสงบสุข โดยมีวัดที่เป็นทุนทางสังคมที่มีศักยภาพ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมทางศาสนาที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาจิตใจ

ของคนทุกวัยทั้งชาวต่างชาติและชาวไทย ดังนั้น การสร้างเสริมให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธ จึงเป็นการใช้ทรัพยากรที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในชุมชนและยังสามารถดำรงรักษาไว้ซึ่งบทบาทสำคัญของวัดในอดีตให้คงอยู่ตลอดไป โดยยึดความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญ (Ministry of Tourism and Sport, 2002)

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2564-2566 ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “นครศรีธรรมราช เมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และวัฒนธรรมของภาคใต้” (Nakhon Si Thammarat Province Office, 2020) ปัจจุบันนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงความต้องการจากการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหรือพบเห็นสิ่งแปลกใหม่กลายเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการมีประสบการณ์โดยตรง โดยการเข้าไปเรียนรู้และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของสังคมที่ตนไปท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้งมากขึ้น รูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่คาดว่าจะได้รับความนิยมนับจากนี้และอาจจะเป็นโอกาสทางการตลาดของกลุ่มเอสเอ็มอีในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ คือ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious Tourism) เป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้รับการนิยมนับอย่างมา จากนักท่องเที่ยวชาวไทยในปัจจุบัน โดยให้ความสนใจเป็นพิเศษกับวัด แหล่งโบราณสถาน และสถานที่ปฏิบัติธรรม (Tourism Authority of Thailand, 2022) ด้วยเหตุผลที่ว่า วัดจัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทย ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและมีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมมาช้านาน โดยนักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่า การได้สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัดจะนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต จุดประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา คือ การท่องเที่ยวพักผ่อนทางกายเหมือนกับการท่องเที่ยวในบริบทอื่น ๆ และแสวงหาความสงบวิเวกทางใจ ผ่านสื่อกลางทางศาสนาความเชื่อและความคาดหวังที่จะได้รับการเติมเต็มทางใจในรูปแบบของโชคลาภจากเครื่องรางของขลังและสิ่งลี้ลับที่เชื่อว่ามีปาฏิหาริย์แฝงอยู่ในนั้น ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและความเชื่อเป็นวัฒนธรรมที่สัมพันธ์เกื้อกูลต่อกัน การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนามีลักษณะเป็นการเดินทางเพื่อการศึกษา เรียนรู้ และปฏิบัติในแนวทางที่ถูกตองตามหลักพระพุทธศาสนา (Phetwong, 2018) การเดินทางเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของผู้เดินทางให้มีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง การเดินทางเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ หมู่สัตว์ สังคม และสิ่งแวดล้อม การเดินทางเพื่อสร้างประโยชน์ ความสงบสุข สันติภาพ ต่อมวลมนุษยและสรรพสิ่งอย่างเกื้อกูล (Sirirattthami, 2011) กล่าวคือ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช (พ.ศ. 2564-2566) มุ่งเน้นการเป็น “ศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรมของภาคใต้” เพื่อตอบสนองต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนจากการพักผ่อนทั่วไปสู่การแสวงหาประสบการณ์เชิงลึกและการมีส่วนร่วมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น หนึ่งในรูปแบบที่ได้รับการนิยมนับ คือ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยเฉพาะการท่องเที่ยววัด โบราณสถาน และสถานที่ปฏิบัติธรรม เนื่องจากสะท้อนมรดกทางวัฒนธรรมไทยและความเชื่อเรื่องสิริมงคล จุดมุ่งหมายไม่เพียงเพื่อการพักผ่อนทางกาย แต่ยังเพื่อความสงบทางใจ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการจัดการที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน อีกด้วย

ภาคใต้ หรือแดนใต้ เป็นดินแดนงดงามด้วยอารยธรรมทางพระพุทธศาสนา มีพระบรมธาตุเจดีย์และพุทธศิลป์เป็นสัญลักษณ์อันจากการเมืองการปกครอง เป็นศูนย์กลางของชุมชน ชุมทางการค้า การสัญจรและท่องเที่ยว รวมถึงเป็นศูนย์รวมความศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธาความเชื่อ และพิธีกรรมของผู้คนสองฝั่งทะเล มีพระธาตุทั้ง 25 องค์ (Office of Nakhon Si Thammarat Provincial Culture, 2019) ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี พุทธศิลป์ ความเชื่อ วัฒนธรรมและพิธีกรรมที่เกิดจากความศรัทธาของผู้คน อันแสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความสัมพันธ์ของพระธาตุอันเป็นสิ่งสำคัญในภาคใต้ที่มีต่อชุมชนในฐานะสัญลักษณ์พลังศรัทธาของผู้คนในภาคใต้ ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเฉพาะพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักเป็นพระธาตุสำคัญของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรม ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นมรดกสำคัญในภาคใต้ของไทย พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ตามตำนานกล่าวว่า

พระบรมสารีริกธาตุเสด็จมาสู่หาดทรายแก้ว โดยนางเหมชาลา และพระธนกุมาร เมื่อประมาณ พ.ศ. 834 ปี จึงได้สร้างพระบรมธาตุเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ผู้ปกครองเมืองนครศรีธรรมราช จะก่อสร้างตกแต่งเพิ่มเติมอยู่เสมอเพื่อเสริมสร้างความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนที่มีต่อองค์พระบรมธาตุ เช่น สมัยศรีวิชัยได้สร้างเป็นเจดีย์ทรงศรีวิชัย ต่อมาในสมัยพระเจ้าจันทรภาณุ ประมาณ พ.ศ. 1792 ได้ทรงสร้างเป็นเจดีย์ทรงลังกาครอบเจดีย์แบบศรีวิชัยไว้ด้านใน พระบรมธาตุเจดีย์มีหลักฐานการแลกเปลี่ยน (Interchange) ทางวัฒนธรรมกับภูมิภาคอื่น (Fine Arts Department, 2003) เป็นศาสนสถานอันเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Place) ซึ่งใช้ในการสืบทอดวัตรปฏิบัติทางประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ศิลปะและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และเป็นพุทธสถานที่มีชีวิต (Buddhist Living Monument) เป็นประจักษ์พยานการขับเคลื่อนและการสืบทอดเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นต้นกำเนิดประเพณีสำคัญของเมืองนครศรีธรรมราชหลายประเพณี เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีตักบาตรรูปเทียน ประเพณีสวดด้าน และประเพณีให้ทานไฟ โดยเฉพาะประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเป็นประเพณีใหญ่ มีชาวพุทธทั้งจากคาบสมุทรมลายู และดินแดนข้างเคียงมาร่วมงาน สะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์ความศรัทธาของพระพุทธศาสนาในดินแดนคาบสมุทรมลายู และการสัมพันธ์กับดินแดนอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงกับการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา (Wasivivat, 2019)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ควรได้รับการส่งเสริมให้เป็นต้นแบบการแสวงบุญเชื่อมโยงการท่องเที่ยววิถีพุทธสู่ทุกภูมิภาค โดยมีนโยบายสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนเพื่อปลูกฝังความรักและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ใช้หลักธรรมเป็นรากฐานชีวิต และสร้างความเลื่อมใสแก่ชาวไทยและต่างชาติ ทั้งนี้ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเครือข่ายการแสวงบุญที่ได้มาตรฐาน สร้างความประทับใจระดับประเทศและนานาชาติ ตลอดจนการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษานโยบายส่งเสริมการแสวงบุญดังกล่าว เพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวในบริบทการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม รักษาคูณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา สังคม และประเทศชาติสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญต่อการหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธ เพื่อส่งเสริมการแสวงบุญต่อการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และเพื่อสร้างเครือข่ายการแสวงบุญต่อการหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธ จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Case Study) โดยการวิเคราะห์เอกสารการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และสนทนากลุ่มเฉพาะจากผู้ทรงคุณวุฒิ มีขอบเขตด้านเนื้อหาประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญ ได้แก่ ศึกษาและวิเคราะห์นโยบายของภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการแสวงบุญและการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช พิจารณาวานโยบายเหล่านี้มีเป้าหมาย กลยุทธ์ และมาตรการสนับสนุนการท่องเที่ยววิถีพุทธอย่างไร 2) การศึกษานโยบายต่อการท่องเที่ยววิถีพุทธ ได้แก่ การดำเนินนโยบายส่งเสริมการแสวงบุญเพื่อเพิ่มจำนวนผู้แสวงบุญและนักท่องเที่ยวเชิงศาสนา 3) การศึกษาการสร้างเครือข่ายการแสวงบุญ ได้แก่ ศึกษาการเชื่อมโยงระหว่างพระสงฆ์ นักวิชาการ นักท่องเที่ยวเชิงศาสนา ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่น วิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายในการสนับสนุนการแสวงบุญและการท่องเที่ยววิถีพุทธ และตรวจสอบรูปแบบการทำงานร่วมกัน เช่น การแลกเปลี่ยนความรู้ กิจกรรมร่วม หรือการพัฒนาเส้นทางแสวงบุญ และ 4) ศึกษาข้อมูลเฉพาะของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ได้แก่ เจาะลึกถึงการนำแนวทางนโยบายไปปฏิบัติในพื้นที่จริง ศึกษาผลกระทบต่อการแสวงบุญ

และการท่องเที่ยววิถีพุทธในบริบทของพระบรมธาตุเจดีย์ และพิจารณาบทบาทขององค์กรและชุมชนในการสนับสนุน การพัฒนาเครือข่ายและกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีระยะเวลา การเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่าง 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2566 ถึง 1 มิถุนายน 2568

ประชากรและผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับมุมมองครอบคลุม ทั้งด้านศาสนา ประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยว และการบริหารจัดการเชิงนโยบาย ทำให้สามารถวิเคราะห์และ สังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพได้อย่างครบถ้วน จึงมีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มตัวแทนคณะสงฆ์ 2) กลุ่มนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา 3) กลุ่มผู้นำท้องถิ่น และ 4) กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จำนวน 25 รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ ที่คัดเลือก ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัย จำนวน 10 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) มีข้อคำถามลักษณะปลายเปิดเพื่อให้ได้ ข้อมูลเชิงลึก ขั้นตอนในการสร้างแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 1) การศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์โดยจำแนกออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น ชื่อ นามสกุล ที่อยู่ สถานที่ทำงาน เพศ อายุ ระดับ การศึกษา วันเดือนปีที่สัมภาษณ์ เป็นต้น ส่วนที่ 2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับนโยบายส่งเสริมการแสวงบุญเพื่อหนุนเสริม การท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น ปัจจุบันท่านคิดว่าการส่งเสริม การแสวงบุญ เพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช มีความจำเป็นหรือไม่ เป็นต้น และส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะและแนวทางนโยบายส่งเสริม เช่น ท่านมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางเกี่ยวกับ นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญเพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชอย่างไรบ้าง เป็นต้น 2) การเสนอแบบสัมภาษณ์ให้คณะกรรมการควบคุมดูแลนิพนธ์ตรวจสอบ 3) การพัฒนาและปรับปรุง แบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำ 4) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือเพื่อหาความเที่ยงตรง (Validity) และ ความถูกต้องของเนื้อหา โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย 4.1) เจ้าคณะภาค 16 (ธ) 4.2) อาจารย์ ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกราช 4.3) ประธานหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกราช 4.4) ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช และ 4.5) อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช เป็นผู้ตรวจสอบ 5) ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินความชัดเจนและความเหมาะสมของคำถาม ใช้ Index of Item-Objective Congruence (IOC) ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ ผลพบว่า คำถามทั้งหมดมีค่า $IOC \geq 0.5$ จึงถือว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และ 6) การนำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก

2. การสังเกตการณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Observation) เป็นบันทึกการสังเกตการณ์การเข้า อบรมเชิงปฏิบัติการณ์นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญ เพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ขั้นตอนในการสร้างแบบสังเกตการณ์ ประกอบด้วย 1) การนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ และนำไปใช้ในการสร้างชุดความรู้นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญ เพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุ เจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มาสร้างเป็นข้อคำถามในแบบสังเกตการณ์ 2) การสร้างแบบบันทึกพฤติกรรม ของกลุ่มเป้าหมายที่ได้เข้าร่วมอบรมการนโยบายส่งเสริมการแสวงบุญ เพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธ ของพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ก่อนอบรม ระหว่างอบรม และหลังอบรม โดยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในตัวแปรตาม ด้านเนื้อหาของการวิจัยที่กำหนดไว้ ซึ่งแบบสังเกตการณ์นี้มี 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ถูกสังเกต และส่วนที่ 2 แบบประเมินการสังเกตการณ์การจัดนโยบายส่งเสริม

การแสวงบุญ เพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 3) การนำแบบสังเกตการณ์ที่สร้างขึ้นไปเสนอต่อคณะกรรมการควบคุม ดุษฎีนิพนธ์และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในกลุ่มเดียวกันกับผู้ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขให้เป็นแบบสังเกตการณ์ที่สมบูรณ์

3. การสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้ในการสนทนาเฉพาะกลุ่ม ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการ ได้แก่ 1) การเตรียมการจัดสนทนาเฉพาะกลุ่ม โดยผู้วิจัยกำหนดหัวข้อประเด็นการสนทนากลุ่มเพื่อวิเคราะห์ 2) การกำหนดและคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่ไม่ซ้ำกับผู้ให้การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีคุณสมบัติและประสบการณ์สำคัญที่คล้ายคลึงกัน ในประเด็นนโยบายส่งเสริมการแสวงบุญ เพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 3) การกำหนดขอบเขตเนื้อหาในการสนทนาเฉพาะกลุ่ม ได้แก่ นโยบายที่ส่งเสริมการแสวงบุญ เพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้มีการพัฒนาชุดความรู้ใช้กับกลุ่มเป้าหมาย พร้อมทั้งประเมินผลด้วยการสังเกตการณ์แบบไม่เป็นทางการแล้วรวบรวมข้อมูลอีกครั้งด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งดำเนินการตั้งแต่มกราคม พ.ศ. 2566 ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 รวมระยะเวลา 1 ปี 5 เดือน ดังนี้ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interview) เป็นขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก ดำเนินการตามขั้นตอนโดย 1.1) ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตเข้าทำการเก็บข้อมูล 1.2) ผู้วิจัยเป็นผู้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้คำถามที่ถูกสร้างมาไปสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และ 1.3) นำคำตอบที่ได้ไปรวบรวม นำไปวิเคราะห์และรวบรวมเรียบเรียง และเสนอต่ออาจารย์ผู้ควบคุมดุษฎีนิพนธ์ 2) การสังเกตการณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Observation) ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมการเข้าร่วมการเข้ารับการอบรมของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นพระภิกษุในพื้นที่ จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือจังหวัดใกล้เคียง นักวิชาการเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา/วัฒนธรรม/การท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่มีความสนใจในพุทธศาสนาและวัฒนธรรม และผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวดำเนินกิจการด้านการนำเที่ยวในเส้นทางศาสนา ตั้งแต่ก่อนเข้ารับการอบรม ระหว่างเข้ารับการอบรม และหลังเข้ารับการอบรม โดยไม่ให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้ 2.1) กลุ่มเป้าหมายและผู้สังเกตการณ์ ทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์และรายละเอียดของการอบรม สร้างความเข้าใจหรือคลี่คลายข้อสงสัย รวมถึงอธิบายแบบสังเกตการณ์ 2.2) ผู้สังเกตการณ์ปฏิบัติการสังเกต โดยจดบันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูลในแบบบันทึก การสังเกตการณ์ปฏิบัติตามข้อตกลงในที่ประชุม/อบรมอย่างเคร่งครัด และ 2.3) กลุ่มเป้าหมายปฏิบัติการวิจัย วิทยากร หรือผู้ทรงคุณวุฒิและผู้วิจัยหรือผู้สังเกตการณ์ ได้ปรึกษาหารือร่วมกัน โดยใช้ข้อมูลที่บันทึกไว้ในแบบบันทึกการสังเกตการณ์ ประกอบสรุปการอภิปรายผล ให้ข้อเสนอแนะ และให้ทุกฝ่ายได้เปิดประเด็น ตามวัตถุประสงค์ในการสังเกต และ 3) การสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัย นำเสนอผลจากการวิเคราะห์เนื้อหา นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญ เพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อผู้ทรงคุณวุฒิโดยผู้วิจัยนัดหมายวัน เวลา และสถานที่กับผู้ทรงคุณวุฒิ โดยได้กำหนด วิธีการสนทนากลุ่มเพื่อให้มีประสิทธิภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยและขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา

การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการ ดังนี้ 1) วิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Analysis) เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Data) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เน้นการตีความความหมาย (Interpretive Analysis) และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ และจัดเรียงข้อมูลตามประเด็นหรือด้านที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เข้าใจง่ายและสละสลวย และ 2) วิเคราะห์จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focused Group

Discussion Analysis/Expert Panel Analysis) เป็นการรวบรวมข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ใช้วิธีการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Synthesis) เพื่อพัฒนารูปแบบหรือแนวทางเน้นการเรียบเรียงประเด็นสำคัญอย่างเป็นระบบและรัดกุม ดังนั้น การวิเคราะห์ข้อมูลนี้เป็นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพแบบตีความและสังเคราะห์ (Qualitative Interpretive and Thematic Analysis) ซึ่งรวมถึงการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รัดกุม สละสลวย และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญ เพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธ ของพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นวิจัยที่ผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และถอดแบบความรู้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัย ดังนี้

1. นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญต่อการหนุนเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธ เป็นนโยบายที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการแสวงบุญและการท่องเที่ยววิถีพุทธมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างสมดุลระหว่างศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญ ดังนี้ 1) ด้านศาสนาและวัฒนธรรม การส่งเสริมการแสวงบุญช่วยรักษาและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สืบสานอัตลักษณ์ท้องถิ่น และสร้างคุณค่าทางจิตวิญญาณให้กับนักท่องเที่ยวและผู้ศรัทธา ทำให้การท่องเที่ยวไม่ใช่เพียงกิจกรรมเพื่อพักผ่อน แต่ยังเป็นการพัฒนาจิตใจและศีลธรรม 2) ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกช่วยยกระดับประสบการณ์ของผู้แสวงบุญและนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและรองรับการเดินทางในระยะยาว 3) ด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงศาสนาการใช้ทุนทางศาสนาและวัฒนธรรมเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวมีผลเชิงบวกต่อเศรษฐกิจฐานรากและธุรกิจท้องถิ่น ขณะเดียวกันยังสามารถเชื่อมโยงกับตลาดนักท่องเที่ยวต่างชาติที่สนใจประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ 4) ด้านการบริหารจัดการและความยั่งยืน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ นักวิชาการ ชุมชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการ ช่วยให้การท่องเที่ยววิถีพุทธดำเนินไปอย่างสมดุล ไม่บิดเบือนความหมายของการแสวงบุญ และยังคงรักษามรดกทางศาสนาและวัฒนธรรมไว้ได้ และ 5) ด้านเทคโนโลยีและการประชาสัมพันธ์การใช้สื่อดิจิทัลและโซเชียลมีเดียมีบทบาทสำคัญในการขยายการรับรู้และสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้คนเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยเฉพาะกรณีศึกษาพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่กลายเป็นศูนย์กลางเครือข่ายศรัทธาในระดับประเทศ แสดงให้เห็นว่านโยบายนี้มีได้มุ่งเน้นเพียงการกระตุ้นการท่องเที่ยวเชิงศาสนา แต่ยังเป็นกลไกเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงศรัทธา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน อีกทั้ง ยังเกิดประโยชน์ในหลายมิติ ด้านศาสนาและวัฒนธรรม ช่วยรักษาและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สืบสานอัตลักษณ์ท้องถิ่น และสร้างคุณค่าทางจิตวิญญาณแก่นักท่องเที่ยวและผู้ศรัทธา ทำให้การท่องเที่ยวได้เป็นเพียงการพักผ่อน แต่ยังเป็นการพัฒนาจิตใจและศีลธรรม ในขณะที่ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก การพัฒนาที่เหมาะสมช่วยยกระดับคุณภาพประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวและผู้แสวงบุญ และยังสร้างความพร้อมในการรองรับการเดินทางในระยะยาว สอดคล้องกับการศึกษาของ Thanasaro & Siriphaphaphagon (2020) ได้ศึกษาเรื่องศาสนากับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการส่งเสริมเส้นทางแสวงบุญสู่วัดไพรพัฒนา จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ความเชื่อของนักท่องเที่ยวมีต่อศาสนาและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมด้านศาสนาและศิลปะได้ โดยมีพื้นที่การท่องเที่ยวเป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยน คุณค่าจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านศาสนา มิติด้านการแสวงบุญทำให้เกิดเอกลักษณ์ประจำถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชนเกิดความโดดเด่นของพื้นที่สามารถพัฒนาสร้างสรรค์ในด้านประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา และประวัติความเป็นมา เกิดคุณค่า เกิดพลังทางใจ ทำให้ผู้คนได้ปฏิบัติตามคำสอน และเป็นแนวทางที่ดี โดยเฉพาะด้านการดำเนินชีวิต

2. การส่งเสริมการแสวงบุญต่อการท่องเที่ยววิถีพุทธของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช สามารถเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธได้อย่างเป็นรูปธรรม หากมีการกำหนดทิศทางอย่างชัดเจน สร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและมีการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน นโยบายที่เกี่ยวข้อง เช่น ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวแห่งชาติ แผนแม่บทการพัฒนาศาสนา และนโยบายส่งเสริม Soft Power ด้านวัฒนธรรมล้วนชี้ไปยังเป้าหมายร่วม คือ การใช้มิติทางศาสนาและวัฒนธรรมมาเสริมสร้างเศรษฐกิจ การศึกษา และจิตวิญญาณของประชาชน แสดงให้เห็นว่าการส่งเสริมการแสวงบุญสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธได้อย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งในมิติของศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับการใช้ทุนทางศาสนาและวัฒนธรรมการบริหารจัดการที่รอบด้านและการใช้เทคโนโลยีประชาสัมพันธ์ เช่น โซเชียลมีเดีย ช่วยเผยแพร่คุณค่าและสร้างแรงศรัทธา ทำให้การแสวงบุญเป็นทั้งกิจกรรมทางศาสนาและเครื่องมือสร้างคุณค่าเชิงวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และจิตวิญญาณ พร้อมขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ Ngamsri (2021) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยววิถีพุทธ คือ การนำหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา มาเป็นแนวทางในการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความสงบทางจิตใจและการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไม่ใช่เพียงเพื่อความบันเทิงหรือพักผ่อนเท่านั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธ ได้อธิบายว่า การท่องเที่ยววิถีพุทธ คือ การท่องเที่ยวที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ความสงบของจิตใจ พร้อมทั้งเป็นช่องทางเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีวัฒนธรรมชุมชนที่มีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง

3. การสร้างเครือข่ายถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีพุทธที่พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เครือข่ายเชื่อมโยงพระสงฆ์ นักวิชาการ นักท่องเที่ยวเชิงศาสนา ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นเข้าด้วยกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำกิจกรรมร่วมกัน และบรรลุเป้าหมายทางสังคม ตั้งแต่การสร้างผู้นำ ปลุกฝังจิตสำนึกเรื่องความสำคัญของเครือข่าย ไปจนถึงการขยายฐานสมาชิก การทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบช่วยให้กิจกรรมแสวงบุญดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและชี้แนะแนวทางกิจกรรมให้สอดคล้องกับหลักธรรม นักวิชาการให้ความรู้และออกแบบแนวทางเชิงวิชาการ ผู้แสวงบุญสะท้อนความต้องการและพฤติกรรม นักธุรกิจสนับสนุนระบบการเดินทาง ที่พัก และอาหาร ส่วนชุมชนท้องถิ่นรักษาอัตลักษณ์และจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม ผลลัพธ์จากเครือข่ายเหล่านี้ คือ การแสวงบุญไม่เพียงเป็นกิจกรรมทางศาสนา แต่ยังสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และจิตวิญญาณ เครือข่ายช่วยเสริมการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัลและโซเชียลมีเดีย ขยายการรับรู้และแรงบันดาลใจให้ผู้คนเข้าร่วม การทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องจึงเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีพุทธอย่างแท้จริงและยั่งยืน สอดคล้องกับการศึกษาของ Phrakru Khositwatthanukul et al. (2025) ได้ศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา: การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวของวัดในภาคใต้ที่ได้รับอิทธิพลงานพุทธศิลป์ พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช พบว่า การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาของวัดในภาคใต้ได้รับอิทธิพลงานพุทธศิลป์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช มีแนวทางสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาเส้นทาง การท่องเที่ยวเชิงพุทธแบบบูรณาการ การสร้างเอกลักษณ์พุทธศิลป์เชิงท่องเที่ยว การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัดและชุมชน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และการสร้างความร่วมมือกับองค์กรระดับประเทศและนานาชาติ

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษานโยบายการส่งเสริมการแสวงบุญในการท่องเที่ยววิถีพุทธในหลายมิติ ด้านศาสนาและวัฒนธรรมช่วยรักษาและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สืบสานอัตลักษณ์ท้องถิ่น และสร้างคุณค่าทางจิตวิญญาณ

ให้ผู้แสวงบุญ ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกช่วยยกระดับประสบการณ์นักท่องเที่ยว ทำให้การเดินทางสะดวกและรองรับการท่องเที่ยวระยะยาว ด้านเศรษฐกิจ การใช้ทุนทางศาสนาและวัฒนธรรมเป็นจุดดึงดูดสร้างรายได้แก่ชุมชนและผู้ประกอบการท้องถิ่น พร้อมเชื่อมโยงกับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่สนใจประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ การบริหารจัดการและความยั่งยืนเกิดจาก เครือข่ายความร่วมมือ ระหว่างพระสงฆ์ นักวิชาการ ผู้ประกอบการ ชุมชน และผู้แสวงบุญ โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่ชี้แนวทางกิจกรรมให้สอดคล้องกับหลักธรรม นักวิชาการให้ความรู้และออกแบบแนวทางเชิงวิชาการ ผู้ประกอบการสนับสนุนระบบการเดินทาง ที่พัก และอาหาร ส่วนชุมชนท้องถิ่นรักษาอัตลักษณ์และจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม เครือข่ายนี้ช่วยให้การท่องเที่ยววิถีพุทธดำเนินไปอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งยังช่วยเสริมการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัลและโซเชียลมีเดีย ขยายการรับรู้และแรงบันดาลใจให้ผู้คนเข้าร่วม จากการศึกษาสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ คือ 4Ps Model ดัง Figure 1

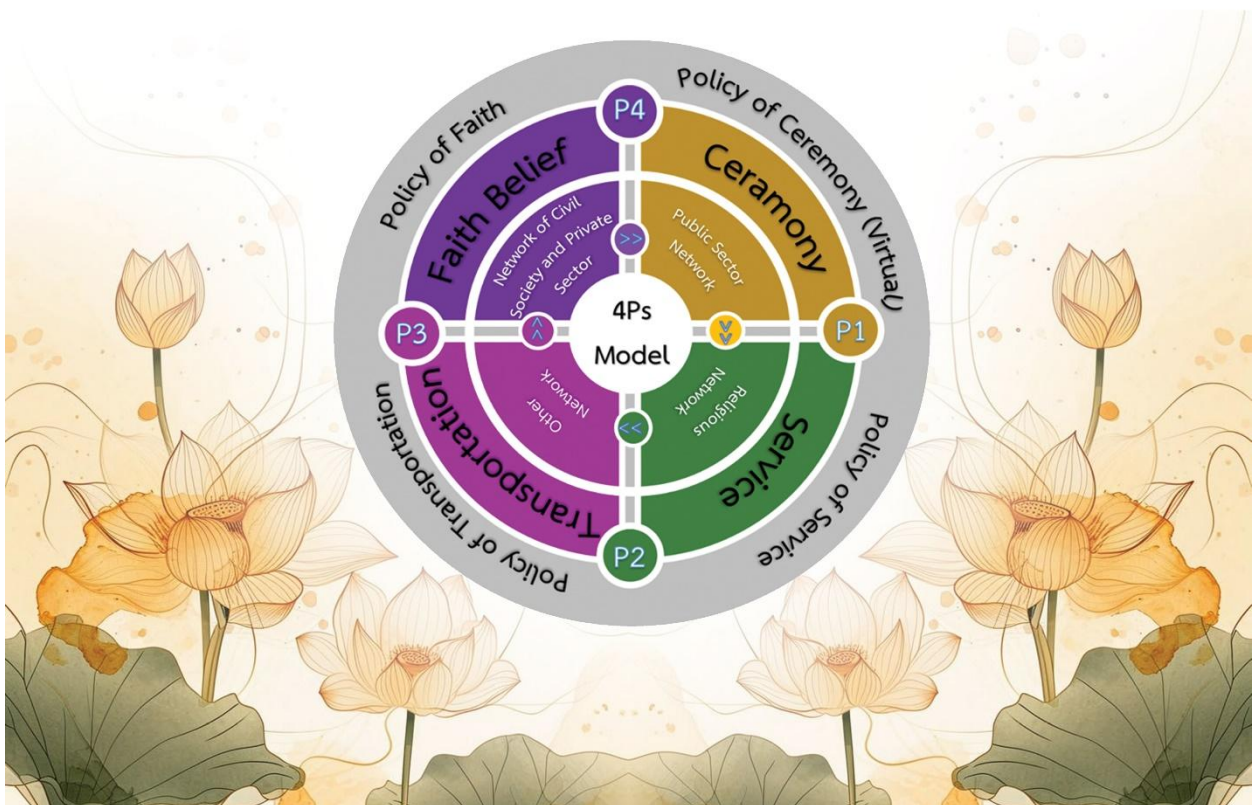

Figure 1 4Ps Model

จาก Figure 1 4Ps Model เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย

P1: Policy of Ceremony (Virtual): นโยบายด้านพิธีกรรม เป็นการพัฒนากิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนาให้ศักดิ์สิทธิ์ สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างจุดดึงดูดทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

P2: Policy of Service: นโยบายด้านบริการ ยกย่องมาตรฐานการบริการ ทั้งในด้านข้อมูล การต้อนรับ สิ่งอำนวยความสะดวก โดยอิงหลักจริยธรรมและวิถีพุทธ เพื่อส่งเสริมการยกระดับมาตรฐานการบริการ ข้อมูล การต้อนรับ สิ่งอำนวยความสะดวก โดยยึดหลักจริยธรรมและวิถีพุทธ เพื่อสร้างประสบการณ์ที่อบอุ่นและประทับใจ

P3: Policy of Transportation: นโยบายด้านการเดินทาง พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคม การเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวที่สะดวก ปลอดภัย และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็นนโยบายเพื่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมและเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว ให้สะดวก ปลอดภัย และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อำนวยความสะดวกแก่ผู้แสวงบุญ

P4: Policy of Faith: นโยบายด้านความศรัทธา ส่งเสริมความเข้าใจในหลักธรรมะ และสร้างความศรัทธาที่มีต่อพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช เป็นการส่งเสริมความเข้าใจในหลักธรรมะและศรัทธาต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ นำไปสู่นโยบายเพื่อการพัฒนาเป็นศูนย์กลางการแสวงบุญเชื่อมมิติศาสนา วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว

ดังนั้น โมเดล 4Ps Model จึงมีความครอบคลุมทุกมิติของการส่งเสริมการแสวงบุญ ทั้งในด้านพิธีกรรม ศรัทธา การบริการ และการเข้าถึง สามารถพัฒนาเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยววิถีพุทธที่มีคุณค่าและยั่งยืน ทั้งทางศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจเป็นแนวทางในการส่งเสริมพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช ให้กลายเป็นศูนย์กลางของการแสวงบุญและการท่องเที่ยววิถีพุทธได้อย่างเป็นระบบ ผ่านการพัฒนาพิธีกรรม การบริการ ระบบขนส่งและการส่งเสริมศรัทธา ช่วยให้เกิดกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่นและเผยแพร่มรดกทาง วัฒนธรรมให้เป็นที่รู้จักในระดับสากลองค์ความรู้

สรุปและข้อเสนอแนะ

นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญเพื่อการท่องเที่ยววิถีพุทธมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาอย่างยั่งยืน โดยใช้วัดและสถานปฏิบัติธรรมเป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีท้องถิ่น พร้อมส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การประชาสัมพันธ์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ การสร้างเครือข่ายระหว่างพระสงฆ์ นักวิชาการ นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญ เพื่อยกระดับพระบรมธาตุเจดีย์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาในระดับอาเซียน ส่งเสริมความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของจังหวัด มีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) ด้านการส่งเสริมศาสนาและวัฒนธรรม โดยให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด ส่งเสริมให้วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและวัดโดยรอบเป็นศูนย์กลางกิจกรรมแสวงบุญทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการธรรมะท่องเที่ยว สวดมนต์ข้ามปี พัฒนาปฏิทินกิจกรรมแสวงบุญรายปีที่เชื่อมโยงกับวันสำคัญทางศาสนาและเทศกาลท้องถิ่น เพื่อสร้างจุดขายและแรงจูงใจในการเดินทางสนับสนุนงบประมาณแก่โครงการฟื้นฟูประเพณีพื้นถิ่น เช่น บุญเดือนสิบ การแห่ผ้าพระกฐน การแห่พระบรมสารีริกธาตุ เป็นต้น เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม 2) ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกโดยให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด กรมทางหลวงชนบท สำนักงานขนส่งจังหวัด ร่วมกันพัฒนาพื้นที่โดยรอบพระบรมธาตุให้เป็นย่านแสวงบุญที่มีทางเท้า ป้ายบอกทาง ที่พักผู้สูงอายุ ห้องน้ำสะอาด และบริการพื้นฐานอย่างเป็นระบบ ยกระดับระบบขนส่งมวลชนและการเชื่อมต่อระหว่างแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา เช่น รถบริการจากสนามบินสู่พระบรมธาตุ สร้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (Tourist Information Center) พร้อมเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ด้านศาสนาและวัฒนธรรม 3) ด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด ร่วมกันพัฒนาชุดกิจกรรม (Package Tour) แสวงบุญที่เชื่อมโยงระหว่างวัด วัฒนธรรม และชุมชน เช่น การเข้าร่วมพิธีกรรม ฟังธรรม หรือเรียนรู้ศิลปหัตถกรรม สนับสนุนผู้ประกอบการท้องถิ่นในการพัฒนาสินค้าพุทธศิลป์ สินค้าที่ระลึกเชิงวัฒนธรรม รวมถึงอาหารพื้นถิ่น ส่งเสริมการจัดงานเทศกาลศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกับกิจกรรมส่งเสริมเศรษฐกิจ 4) ด้านการบริหารจัดการและความยั่งยืน โดยให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด และประชาชน ร่วมจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

พระสงฆ์ ผู้แทนภาครัฐ เอกชน ชุมชน และนักวิชาการ วางแผนบริหารความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อศาสนสถานและวิถีชุมชน ส่งเสริมหลักธรรมาภิบาลในการจัดการรายได้จากการท่องเที่ยว เช่น การใช้รายได้บางส่วนสนับสนุนการบูรณะวัดหรือกิจกรรมศาสนาในพื้นที่ 5) ด้านเทคโนโลยีและการประชาสัมพันธ์ โดยให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัด และสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางแสวงบุญ พระบรมธาตุ และกิจกรรมศาสนาในพื้นที่ ผลิตสื่อประชาสัมพันธ์หลายภาษา ทั้งแบบดิจิทัลและสิ่งพิมพ์ เช่น สารคดีสั้น E-book แผ่นพับ เว็บไซต์ โซเชียลมีเดีย ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี AR/VR ในการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์พระบรมธาตุ เช่น การจำลองพิธีกรรมสมัยโบราณหรือการก่อสร้างเจดีย์ 6) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม โดยให้สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัด สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด องค์กรบริหารจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล ร่วมกับสภาองค์กรชุมชน ชมรม สมาคม วัด และสถาบันการศึกษา เพื่อดำเนินการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ชุมชน นักวิชาการ และผู้ประกอบการให้มีโครงสร้างที่ชัดเจนและต่อเนื่อง จัดเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างหน่วยงานในระดับชาติและท้องถิ่นเพื่อเรียนรู้แนวทางการส่งเสริมการแสวงบุญจากพื้นที่ต้นแบบอื่น สนับสนุนการจัดตั้งชมรมอาสาสมัครแสวงบุญ และชมรมไกด์เชิงพุทธเพื่อเป็นเครือข่ายในการดูแลและพานักท่องเที่ยวเรียนรู้ศาสนา และ 7) ด้านการประเมินผลและการพัฒนานโยบายอย่างต่อเนื่อง โดยให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานสถิติจังหวัด และสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด ร่วมกันจัดทำระบบฐานข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในพื้นที่พร้อมรายงานผลด้านเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และสิ่งแวดล้อม นำผลการประเมินมาปรับปรุงนโยบายในระยะสั้น กลาง และยาว ดังนี้ 1) ระยะสั้น (1-2 ปี) มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมแสวงบุญเพื่อสร้างแรงจูงใจและความสนใจจากประชาชนและนักท่องเที่ยว เช่น โครงการธรรมะท่องเที่ยว การสวดมนต์ข้ามปี และการส่งเสริมประเพณีพื้นถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นควบคู่ไปกับการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานบริเวณรอบพระบรมธาตุให้มีความสะดวก ปลอดภัย และเหมาะสมต่อการรองรับผู้มาเยือน ทั้งนี้ ยังรวมถึงการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัลและสิ่งพิมพ์หลายภาษา เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายทั้งในประเทศและต่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ระยะกลาง (3-5 ปี) มุ่งเน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่เชื่อมโยงการเดินทางระหว่างสนามบิน วัด และแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้แสวงบุญและนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งพัฒนาชุดกิจกรรมแสวงบุญในรูปแบบแพ็คเกจทัวร์ที่เชื่อมโยงชุมชน วัด และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีชีวิตชีวา โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาแบบมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ โปร่งใส และยั่งยืน รวมถึงการส่งเสริมเครือข่ายอาสาสมัครแสวงบุญและไกด์เชิงพุทธที่มีความรู้ความเข้าใจในด้านศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ลึกซึ้งและมีคุณค่าแก่ผู้มาเยือน และ 3) ระยะยาว (5 ปีขึ้นไป) เป็นการยกระดับพระบรมธาตุเจดีย์ให้เป็นจุดหมายปลายทางทางศาสนาระดับอาเซียน โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น AR และ VR ในการถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อสร้างประสบการณ์ที่เข้าถึงและมีความหมายต่อผู้แสวงบุญและนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อใช้ในการประเมินผลการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวและปรับปรุงนโยบายอย่างต่อเนื่องให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป และสุดท้าย คือ การสร้างความยั่งยืนในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณอย่างสมดุล เพื่อให้พระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางแห่งศรัทธาและการเรียนรู้ที่ยั่งยืนในระดับภูมิภาคต่อไป อย่างไรก็ตาม นโยบายส่งเสริมการแสวงบุญเพื่อการท่องเที่ยววิถีพุทธมุ่งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและเศรษฐกิจชุมชนควบคู่กับการอนุรักษ์วัฒนธรรม การดำเนินตามนโยบายมีความเสี่ยง เช่น การพาณิชย์กิจกรรมทางศาสนาอาจลดความศักดิ์สิทธิ์และเอกลักษณ์วัฒนธรรม การขยายโครงสร้างพื้นฐานอาจกระทบสิ่งแวดล้อมและความสะดวกของนักท่องเที่ยว การพึ่งพาการท่องเที่ยวมากเกินไปเสี่ยงต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น และการจัดการ

เครือข่ายหรือการประเมินผลไม่เหมาะสมอาจลดความยั่งยืน ดังนั้น ควรมีการสร้างสมดุลระหว่างการท่องเที่ยว ศาสนา วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อลดผลกระทบทางลบและเสริมความยั่งยืนในระยะยาว

References

- Fine Arts Department. (2003). Phra Borommathat Nakhon Si Thammarat: Historical and Artistic Heritage. Bangkok, Thailand: Office of Archaeology, Fine Arts Department.
- Ministry of Tourism and Sports. (2022). Annual operational plan 2022. Bangkok, Thailand: Office of the Permanent Secretary, Ministry of Tourism and Sports.
- Nakhon Si Thammarat Provincial Office. (2020). Nakhon Si Thammarat Provincial Tourism Development Plan (2021-2023). Nakhon Si Thammarat, Thailand: Nakhon Si Thammarat Provincial Office.
- Ngamsri, W. (2021). Concepts and Definitions of Buddhist-oriented Tourism. *Journal of Buddhist Studies*, 18(2), 45-60.
- Office of Nakhon Si Thammarat Provincial Culture. (2019). The 25 Phra That Stupas in Southern Thailand. Nakhon Si Thammarat, Thailand: Office of Nakhon Si Thammarat Provincial Culture.
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2018). Master Plan Under the National Strategy (2018- 2037): Tourism. Bangkok, Thailand: Office of the National Economic and Social Development Board.
- Phetwong, P. (2018). The Means of Promoting Ayutthaya Historical Park as Cultural Tourism in a Sustainable Way. [Unpublished research report]. Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon. Bangkok, Thailand.
- Phrakru Khositwatthanakul, Phrakru Chittasunthorn & Hriangka, T. (2025). Buddhist Tourism: Development of Tourism Management Model of Temples in The South that Influenced by Buddhist Art Phra Borommathat Chedi Nakhon Si Thammarat. *Journal of Science Development*, 8(5), 341-351.
- Sirirattami, T. (2011). Tourism. Bangkok, Thailand: The Thailand Research Fund (TRF).
- Thanasaro, S. & Siriphaphagon, Y. (2020). Religion and Cultural Tourism in Promoting Pilgrim Route of Prai Patthana Temple Sisaket Province. *Journal of Management Science Surindra Rajabhat University*, 4(1), 79-92.
- Tourism Authority of Thailand. (2022). Connecting to Spiritual Thailand: A Guide to 60 Powerspots. Bangkok, Thailand: Tourism Authority of Thailand.
- Wasivivat, P. (2019). Dynamics of folklore concerning Phra Borommathat Chedi, Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat Province in Contemporary Thai Society. [Doctoral dissertation, Chulalongkorn University]. Chula DigiVerse. <https://doi.org/10.58837/CHULA.THE.2019.1050>.